

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

A. GERGELY András:

Kameruni terepnapló zöldfülüen (ismertetés)

Eredeti közlés/Original publication:

Afrika Tanulmányok, 2007, 1. évf., 3. szám, 49–51. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.194

Dátum/Date: 2013. január/January 31.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

A. Gergely András: Kameruni terepnapló zöldfülüen, *AHU MATT*, 2012, **pp. 1–7. old.**, No. 000.000.194, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Országos nagy könyvtárak

Kulcsszavak/Key words

Nigel Barley könyvének ismertetése, néprajzi vagy kulturális antropológiai terepmunka, a terepmunka előkészítése és annak buktatói, a helyszíni terepmunka és nehézségei, az antropológiai interpretáció szempontjai és kérdőjelei, review to the book by Nigel Barley, ethnographical or cultural anthropological fieldwork, preparation and its pitfalls, on-site fieldwork and its difficulties, criteria and questions of the anthropological interpretation

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM-

és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL
PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatást, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

KAMERUNI TEREPNAPLÓ ZÖLDFÜLÜEN

Nigel Barley: *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból* című kötetéről*

A. Gergely András

A kulturális antropológiát a nyugati egyetemi–főiskolai világ java részén alaptudományként kezelik. Éppúgy, mint a régészetet, amely olykor társtudománya egyúgyanazon tanszéken, vagy a szociológiát, amely adatgyűjtésben társa, szemléletmódban rokona, de amelynél kevésbé mereven várják el az oktatók, hogy a diákok tényleges társadalmi terepen, külföldön, egy ismeretlen kultúrában kezdjék el megismerni a való világot.

Magyarországon mindez már egyre közelítőbb mértékben hasonlóképpen van, leszámítva azt, hogy egy afrikanistát inkább a történelem vagy a politikatudomány szakokon képeznek, esetleg olyan bölcsészeti területen, ahol Afrikába utazni talán titkolt-vágyott kaland, esetleg kemény munka, de csupán ritkán egy kutatási pálya kezdete.

Nigel Barley mint Cambridge-ben és Oxfordban képzett szakferfiú, immáron megkezdte egyetemi oktatói éveit, mire lehetősége nyílt arra, hogy kutatási terepet válasszon magának. Enélkül ugyanis csupán lecke-felolvasónak érezhette magát kollégái között, akik a legkevesebbre sem becsülik a tudortársak bölcsességét, ha nincs mögöttük egy rendes terepkutatás. Hónapok-évek telnek el ezután, mire kiválaszthatja, szponzorokkal megtámogathatja, oltásokkal és engedélyekkel körülbástyázhathatja afrikai kutatását, melyet egy kameruni nép, a *doajók* körében végezhető szokás- és hiedelem-gyűjtés lenne hivatott kiteljesíteni.

Barley a korrekt brit esszéíró hagyomány birtokában a legkevésbé sem hagyja rejtve, mennyi ostobaság, köztözködés, kétely, kritika, okostojás-vélemény, vállveregető jótanács és lekezelő bölcselem veheti körül a kezdő kutató ama kíváncsiságát, amely a véletlenek és kényszerek szorításában már koránt sem oly emelkedett, mint az egyetemi évek alatt, más kutatók művei vagy egyetemi előadási ismeretében és követésük közben tűnhetne. A humor, ironia, köztözködés, élcek sora, packázás és pikírtkedés megannyi árnyalata végigvonul a művön, melyekkel csöppet sem kíméli a tudományos környezetet, az egyetemi kollégák vagy a csupa jószándék tanácsadók körét sem. Szinte az első soroktól már érzékelhető, hogy a szaktudományi mércével mért „kutatás” nem is egy körben alig több mint elviselése a teljesíthetetlen normának, kötelességszerű követése az elődök előírta utaknak, s utóbb annak is, hogy miként illik és kell viselkednie annak, aki „a terepen járt...!”.

* Barley, Nigel: *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból*, 2006, Budapest, Typotex Kiadó, 215 old. (2500.- Ft).

Ámbátor, aki végre a terepre merészkedett, ennek a frászos helyzetnek ott annyiszor kell érdemben megfelelnie, saját kárán tanulnia, váratlan és képtelen helyzeteket megoldania, hogy jószerivel el is felejtí már, mivel nehezítették jószándékú kollégái a kutatás kezdeteit, mivel járultak hozzá a lehetetlen teljesítésének görcséhez, s mit várnak el majdan, ha ép bőrrel megússza a kiruccanást. Barley műve ebből a tónusból kellően sokat tartalmaz, szinte az első lapoktól önironikus, és szinte a legvégéig kritikus is, vagyis oszt jobbra-balra mindazoknak, akik úgy tesznek, mintha ez a terepkutatás afféle kiruccanás, turista-kaland vagy jutalomutazás volna. Majdhogynem kalandregényes, amit közread, de szinte több mint tudomány, amit mögötte felsorakoztat. „Több mint tudomány” alatt persze azt értve: amit tudományosan is lehet méricskélgni, azt a szerző nemcsak megtapasztalja, de közli, értékeli, mérlegeli is, ellát mellesleg kételyeivel, megosztja velünk gondjait, tépelődéseit, nyűgjeit és siralmait – mindezek révén nemcsak résztvevő olvasójává, hanem kvázi aktív kritikusává is tesz valamely olyasfajta szakmunkának, amit száz könyvbarátból ketten sem vennének a kezükbe, nem érdeklődven Afrika, sem Kamerun, sem a doajók, sem a hegyi doajók hitvilága iránt. Így azonban a kötet könyvsiker lett, a szerző pedig – mint tudományos gézengúz – kellőképpen népszerű és korszakosan divatos...

Afrikáról lévén szó, érezzük érintettségünket. Tudományos műről szólva pedig centizgetni kellene a gyarapított ismeretek hosszát és minőségét... Barley azonban fölment bennünket: humora, szókimondó őszintesége, érintettségének megannyi jele úgy távolodik el az „objektív tudás” tartományától, ahogyan közeledik a terepkutatás helyszínéhez. Pártatlan tárgyilagosságát nem is óhajtja fenntartani, még a látszatnak sem kíván megfelelni – erősebben szólva, mint „közönséges halandó”, mint érdeklődő Ember nyilatkozik meg, esendőségével, botlásaival, cseleivel, kiszolgáltatottságával, kompromisszumos megoldásaival, a „tények” mögött a „lények” természetére fókuszált figyelmével, helyenként rabul ejtően „szubjektívan”, avagy, másként nevezve: bennfentes kibicként, aki egyhamar rájött, hogy megtévesztés az egész, neki itt nem rangos kutatónak kell mutatkoznia, hanem alkalmazkodni hajlamos, láthatatlanná válni is képes fajankóként, aki örülhet, ha megtűri a falu szélére eszkábált sárkunyhójában, ahol a természetes, egerek és még számos e-betűs lények alig kímélik étkezésletét, ruházatát, naplójegyzeteit, dohány- vagy cigaretta-tartalékait, s lényegében föl kell számolnia a vágyott magányt, szuverén létet és független megfigyelői státuszt is, amelyet mint szakmai fegyvert tolna maga elé, ha tehetné.

De mert az efféle „társadalmonkívliség”, „objektív nézőpont” és öncélú intimítás nem igazán szokványos sem a doajók, sem más népek körében, mindeme vívmányoktól célszerűen és könnyedén megszabadítja kutatási környezete, a „terep” élővilága, embertömege és annak mentális szférája. Mintha mindez (közben is, utólag is) csupán arra szolgálna, hogy bizonyítsa vele, mennyire képtelen magatartás az élet sokszínűségét a romantikus pátosz vagy az „autentikusnak” és „érintetlenül természetinek” szóló hódolat nevében megfogalmazni, s mennyire semmit sem ér ez ott, ahol a lét feltételei nem a szakember laboratóriumának aranykulcsát biztosítják, hanem csupán a minimális túlélés esélyét. E kétségtelenül „szubjektív” állapot ugyanakkor nemcsak körülményeket, hanem eredményeket is jelent.

Amit eddig nem tudtunk a doajók szokásairól, hitéről, viselkedésmódjairól, normáiról, esőcsináló varázslóiról, házassági ceremóniáiról, életfeltételeiről, azt meg-

kaphatjuk az izgalomtól sem mentes, iróniával és öniróniával is fűszerezett kvázi-naplóból. Barley munkája ekként tankönyv is: mit ne (úgy) csináljunk, ahogy tanultuk Bronislaw Malinowskitól vagy Claude Lévi-Strausstól, az indiánkutatóktól vagy Margaret Mead-től... s mit tegyünk másképpen, ha oda kerülnénk, hogy valamely kultúra relatív teljessége úgy keltené fel az érdeklődésünket, hogy méltó létünk méltatlan feláldozását sem tekintenénk közben veszélyesnek.

Persze, az eredmény mégsem oly sok, mint tetszenék... Afrika néhány ezer népéből–nyelvéből–szokásából egyet vagy párat megismerni talán még nem oly kies teljesítmény... – miért van hát oda a világ a sok közül egyet fölmutatni képes kutatói munkától, monográfiától, avagy kutatási naplótól...?

Barley könyve több egyszerű terepkutatási monográfiánál. Elsőként azért, mert aki Afrikát egyáltalán szembe előtt tartja, annak minden, ami afrikai, többlet-értékkel bír. Azután azért, mert egy mások által nem kutatott-ismeretetett terepről számol be, így nóvumként kezelendő akkor is, ha még sok más ismeretlen van is e sokszínű földrészen, vagy ha más ismeretlenekről már mások is leírtak ezt-azt. Azután azért is, mert egy jóérzékű antropológushoz méltó mennyiségben ismertet „tényszerű”, ám vitathatóságával kiegészített „adatot”, szinte csatolva ennek érvényességét, különböző szempontú-szemléletmódú felfogását is (láthatjuk a bennszülött, a misszionárius, a hivatalnok, a kutató, a pályatárs szemével egyaránt ugyanazokat a dolgokat... s ez ritkaság!).

Nyomon követhetjük a doajok rítusait, életmódját, szabályos vagy ad hoc változó viselkedésmódját, reakcióit, önzéseiket és szívességüket, kiszámíthatatlanságukat és megbízhatóságukat, irigységeiket és okvetetlenkedéseiket, még önzetlenségüket és haszonlesés nélküli gesztusaikat is – ekként meg szinte magunkra ismerhetünk, az Emberre, az esendőre, a botladozóra, a méltóképpen büszkére s a méltatlanul elesetterre, röviden: a létezőre. De mert ők, mint „megfigyeltek”, nem kívánnak ahhoz alkalmazkodni, hogyan kell viselkednie a kívülálló által „mérciskéltnek” és „objektívan megragadottnak”, csak éppen annyit tesznek, amennyit kedvük vagy érdekeik diktálnak, amitől is élettelié lesznek, szinte regényesen megírhatók (s nem tudományoskodva „le”írhatók).

Barley pedig, aki a szövegszerű és ismeretközlő megjelenítés korabeli (értsd: 1980-as évekbeli) normáit részben követi is, de nem majmolja a lingvisztikai kontextusokba ágyazott jelentéstulajdonítás hókuszpókuszait, éppen attól tud izgalmasan objektív lenni, hogy saját személye, mint esendő és tétova, képes és képtelen, ügyes és felkészült, de egyben szerepcserére és az ismeretlen Másik nézőpontjának átvételére is alkalmas lényé éppen ezáltal lesz az „objektívnál” is objektívabb. Belátja, hogy az idegen kultúra szereplője számára ő csupán hasznavehetetlen és ártalmatlan vendég, kelekótya látogató, aki ugyan nem turista a szó terepjáróból kikukcskáló mivoltában, de egyéb haszna alig van, mint hogy pálinkát vesz a Főnöknek vagy befizet egy esküvői szertartáskor némi részesedést az illedelem kedvéért... Ezért pedig még csak azt sem kéri, hogy „úgy igazándiból befogadják”, vagy ne tekintsék „nevelhetetlen” gyereknek, aki nem érti meg, hogy a rangosakkal meg kell elégednie. Ugyanis „a túlzott érintkezés a köznéppel csorbítja a tekintélyét”, s nemcsak az övét, hanem helybéli pártolói, sőt szolgálatába fogadott segítője tekintélyét is.

Barley szövegéből nyíltan kiszól a tapasztalat: a *megismerési folyamat a lényeges* ebben a szakmában, nem pedig a pusztán adatok, mert ez utóbbiak az előbbi függvényei. Merthogy a terep lakói, vagyis kutatási partnerei éppoly komolyan megválogatják, miről és miért, hogyan és mennyit beszélnek el neki, mibe avatják be, vagy miben vezetik félre, és tesztelik hiszékenységet mindenfajta módon, hogy abból önmagáról és saját kultúrájáról is éppen annyit tud meg, mint a doajókéről...

Barley segítője, aki egyúttal tolmácsa, kapcsolatszervezője, szakácsa és portása is, éppoly fontos „szerzője” a tudós műnek, mint a kutató maga... Segítői, akik nem egyszer járatosabbak a helyi kérdésekben, mint a síksági származású (ezért hát szinte éppoly „idegen”) Matthieu, megalkotott véleményeik, beállítódásaik, reflexív működésük egész kelléktárával megajándékozzák, de egyúttal félre is vezetnek, kipróbálják, lebeszélnek és rábeszélnek némely tapasztalatra vagy felfogásmódra, kétkednek és cikiznek, fölkészítenek és lekezelnek – mikor mire van épp szükség... Ezzel szinte alkotótársakká válnak, olyan interpretátorra, aki tudja már, mit gondolnak róla, tudja azt is, mit nem jó, ha gondolnak, s azt is, mi lenne jobb ennél...

Mindannyian részesei tehát a valóságnak, de nemcsak mint cselekvők, hanem mint válaszadók is, akik éppen ennek révén gyarapítják a kérdéseket, az antropológus legfőbb fegyvertárát. Tudatosítják benne, hogy láthat bár jelenségeket így meg úgy, de éppen úgy, ahogy az asszonyok, nők, gyerekek látják, szinte soha nem fog tudni látni, s ezért róluk bármit is leír, az inkább saját stiláris készletére van utalva, mintsem a „tényigazságokra”. A férfiak persze más lények, de az ő igazságaik is korlátosak...

Az „igazságok” azok, amelyekkel Barley talán a legkíméletlenebbül bánik. Az egyik leírásában szereplő misszionáriusok, akik rendszerint belefásulnak a reménytelen munkába, és világnézeti depresszióban tocsognak a világ bármely kutatási terepén, itt éppen a legsegítőbb és legrealistább tolmácsok a doajok kultúrája és a britek között. Mint Fehér Ember, gondolhat, mondhat, írhat bármit, a bennszülöttek sosem fognak tudni és akarni úgy viselkedni, mint hogy azt a „hitelességet” vadászó, autentikus létmódot kereső kutatónak tennék – de a maguk módján ennél még őszintébbek is, cselesebbek is, hiszen hozzászórtak a Fehérek trükkjeihez, amelyek sosem lehetséges segítséget, de annál több bizonytalanságot tükröznek. Meglepődni sem érdemes, ha az alkoholos palackokhoz hasonló helyzetben érzik magukat,

„amiket lélekkel kell feltölteni. Amikor meghalnak, és eltemetik őket, az olyan, mint amikor az ember visszaküldi az üres üveget a gyárnak” (49. old.).

De éppen ezzel a közvetett, mégis gyakorlatias képzetrel azt a kutatói felfogásmódot szolgálják meg, amely a funkcionális vagy szervezeti kérdéseket (lásd a szociálintropológia nézőpontját) a tényleges, a reflexív, a válaszadó kultúrát teljes mivoltában kezelő vagy megismerni próbáló törekvést erősíti, nem pedig a kevés tény birtokában is „eredményes” kutatói magatartást. Ahogyan arra maga Clifford Geertz, a szimbolikus és interpretatív antropológia egyik atyamestere figyelmeztet: semmi okuk nincs arra, hogy megismertessenek bennünket valami olyan alapvetően sérülékeny tüneménnyel, amelyről nem gondolható, hogy miatta békében hagyják

őket a kutatók, amikor már megismerték és ismereteiket hazaszállították a tudományos piacra, árucikké tenni azt...

Aki merev tudományosságot vár Barley könyvétől, az nemcsak csalódni fog, de sziszegni, sisteregni is. De akit a létező, a válaszadó és visszakérdező Afrika érdekel, az a kötet 25 évvel ezelőtti keletkezését sem tekinti majd „elavult” tudás közvetítésének, s mai újrakiadását (első magyar fordítását, Varró Zsuzsa munkáját) sem tekinti majd másnak, mint a kortárs antropológiai gondolkodás egy időtálló opusának, lelkes figyelemre érdemes megjelenítésének. Ennél többet pedig egy kulturális antropológiai műnek nemigen kell vállalnia... A Guineai-öböl közelében, Doajóföldön sem, s Oxfordban sem. Magyarországon pedig még kevésbé, ahol megjelenésével egy időben azonnal egyetemi tantárgy-kiegészítővé, kötelező irodalommmá lett.

A Typotex kiadó a „Szokatlan szempontok” sorozatban tette közzé Barley művét. Csupán bízni lehet abban, hogy az életvalóság közelében tett kalandozások nemsokára már egyáltalán nem lesznek valóban szokatlanok, de lesznek annál inkább a belátásokat gazdagító, tanító és felbízató szempontok... – ennél többet talán maga Barley sem kívánhatna.

(Megjelenések:

- 2007 Nigel Barley: Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból című kötetéről, *Afrika Tanulmányok*, 1. évf., 3. szám, 49–51. old.
- 2007 Egy önironikus kameruni terepkutató: Nigel Barley: Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból című kötetéről, *antroport.hu* 1, 4, 6–12. old.)